

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Бабічук Ірини Віталіївни «Наукова та педагогічна діяльність академіка ВУАН І. Я. Горбачевського в контексті розвитку біохімічної науки (кінець ХІХ ст. – 40-і роки ХХ ст.)», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки

Актуальність теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами. Історія природничої науки упродовж існування людства привертала до себе дослідників різних наукових напрямків. Особливої уваги заслуговують нерозкриті сторінки кожної із окремих наукових галузей, які започаткувалися після новітньої революції у природознавстві (на межі ХІХ–ХХ ст.), зокрема у такій ділянці науки, як біохімія (наука про хімічні процеси в живих організмах). Виняткового значення набуває нині повернення незаслужено замовчуваних вчених, творча праця яких впродовж їхнього життя ставала надбанням чужих держав та народів.

До числа таких видатних представників біологічної науки належить ім'я українського вченого, організатора науки, освітнього діяча, номінанта на Нобелівську премію з фізіології та медицини в 1911 році академіка ВУАН Івана Яковича Горбачевського. Багатогранна діяльність академіка І. Я. Горбачевського суттєвим чином впливала на розвиток теоретичної думки та утвердження експериментальної біохімічної науки в кінці ХІХ та першої половини ХХ століття, він був сподвижником європейської та української науки. Результати наукових здобутків І. Горбачевського привернули увагу дослідників історії науки лише в останні кілька десятиріч. в основному висвітлюючи життєвий шлях та громадську діяльність ученого,

Дисертаційне дослідження І. В. Бабічук є безперечно актуальним і своєчасним. Його виконання є складовою частиною наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки ННСГБ за темами: «Розробити науково-організаційні та концептуальні основи становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, біографічні та джерелознавчі аспекти дослідження» (номер державної реєстрації 0114U001207), «Науково-організаційні та регулятивні засади інноваційної діяльності в системі аграрної науки: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, архівні, біобібліографічні аспекти дослідження» (номер державної реєстрації 0116U002102).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність забезпечується теоретичною та методологічною обґрунтованістю; аналізом теоретичного матеріалу у вітчизняних та зарубіжних виданнях, науковим аналізом архівних матеріалів. На основі опрацювання великого загалу літератури, архівних матеріалів, здобувачем наукового ступеня чітко визначено науковий апарат дослідження. Ґрунтовно розкрито наукову новизну, окреслено теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Автором розроблена оптимальна структура

дисертації, підбрано систему методів наукового пошуку. Це дозволило їй отримати виважені обґрунтовані висновки, які мають важливе науково-теоретичне і практичне значення для розвитку біологічної науки та її окремих напрямів.

Основні наукові положення, які одержані автором за результатами дослідження, відображено в 6 пунктах загальних висновків.

Наукова новизна отриманих результатів та повнота їх викладу в опублікованих працях полягає в тому, що І. В. Бабічук вперше здійснила на основі аналізу документальних джерел комплексне дослідження наукової та педагогічної діяльності І. Я. Горбачевського. Встановила визначальні чинники формування його наукового світогляду та виділила основні періоди становлення його творчих пошуків. Крім цього, систематизувала наукову спадщину І. Я. Горбачевського у контексті розвитку хімічної і біологічної галузей науки, що дозволило відтворити цілісну картину його становлення як першовідкривача низки біохімічних методів дослідження, синтезу окремих сполук та біологічно активних речовин. Розкрила нові напрями та галузі наукового студювання вченого в царині експериментальних методик та в теоретичній біології і медицині. Також сформулювала висновок щодо педагогічної діяльності І. Я. Горбачевського, його внеску в організацію навчального процесу та його науково-методичне забезпечення. Комплексно оцінила роль вченого в організації Українського вільного університету в Празі, першого в світі Міністерства народного здоров'я Австро-Угорщини. Поглибила знання щодо значення консультативної діяльності І. Я. Горбачевського.

У дослідженні І. В. Бабічук удосконалила критерії систематизації наукового доробку І. Я. Горбачевського, що сприяло подальшому розвитку напряму відтворення наукової діяльності та здобутків української діаспори.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали дисертаційної роботи І. В. Бабічук можуть бути використані для подальших досліджень з історії науки й техніки, популяризації здобутків вчених українського походження, в навчальному процесі під час вивчення дисциплін: «Історія науки й техніки», «Історія біології», «Історія хімічної науки», «Історія України», «Історія біохімії», «Історія медицини», написання науково-популярних праць з історії науки, укладання довідників та енциклопедичних видань.

Крім того, виходячи з результатів досліджень пошукача, до наукового обігу введено низку раніше невідомих або мало відомих широкому загалу документальних джерел про життя і діяльність вченого.

Основні результати, положення та висновки дисертації відображені в 18 наукових працях, серед них 5 опубліковано у фахових виданнях з напрямку «історичні науки», визначених Міністерством освіти і науки України, 1 стаття – в іноземному журналі та 13 – у збірниках матеріалів наукових конференцій. Наукові праці, опубліковані автором, присвячені окремим положенням, викладеним у дисертації. Окремі аспекти роботи були

апробовані у доповідях на наукових конференціях, семінарах та симпозиумах, у т. ч. міжнародних. Обсяг та зміст публікацій свідчать про повноту викладу результатів дисертації у працях авторки.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність. Структура дисертації підпорядкована логіці історико-системного дослідження. Робота містить вступ; чотири розділи, що в свою чергу поділяються на підрозділи та закінчуються висновками; списком використаних джерел і літератури, що налічує 229 найменувань, з яких 12 латиницею, та додатками. Обсяг основного тексту дисертації – 162 сторінки. Повний обсяг дисертації становить 214 сторінок тексту.

У **вступі** розкрито актуальність теми обраного дослідження, зв'язок дисертаційної роботи з науковими планами та програмами; визначено мету, завдання дослідження, об'єкт, предмет, методи та методологічні підходи, хронологічні та територіальні межі; обґрунтовано наукову новизну та практичне значення дослідження; розкрито особистий внесок здобувача; наведено відомості про апробацію наукових результатів, публікації здобувача та структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження»**, викладеному на 20 сторінках тексту роботи, проаналізовано ступінь розробки наукової проблеми, проведено аналіз літературних і історико-документальних джерел у хронологічній послідовності стосовно наукової, організаторсько-просвітницької та громадської діяльності І. Я. Горбачевського. Дисертантка вдало узагальнює одержані дані. Автором вивчені архівні фонди Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного історичного архіву України у м. Києві та м. Львові, Архіву Президії національної академії наук України, особистого архіву Івана Головацького; визначено й обґрунтовано методологічні засади та сформульовано напрями дослідження.

У **другому розділі «Становлення наукового простору І. Я. Горбачевського»**, викладеному на 41 сторінці тексту роботи, проаналізовано основні чинники формування його наукового світогляду, зростання до рівня першовідкривача нових напрямів та методів експериментальної біохімії. Заслуговує позитивної оцінки обґрунтування оригінальності І. Я. Горбачевського в науці, що привело його до синтезу сечової кислоти вперше в світовій науковій практиці. Також досліджено піонерські напрями і галузі наукового студювання вченого в царині експериментальних методів (виділення нуклеїнових кислот, креатину, кристалізації ксантину й нуаніну, азоту в біологічних рідинах) та в теоретичній біології і медицині (морфологія вестибулярного нерву, продукти розщеплення альбуміноїдів, механізм виникнення уремії тощо).

У **третьому розділі «Внесок академіка ВУАН І. Я. Горбачевського в розвиток теоретичної біохімії та оздоровлення людства»**, викладеному на 27 сторінках тексту дисертації, розкрито значення його наукового доробку у розв'язанні питання дослідження вітамінів, їх хімічного складу і будови.

І. В. Бабічук наводяться цікаві історичні дані про дослідження І. Я. Горбачевським шкідливого впливу абсенту на людський організм і його пропозиції щодо розв'язання проблем санітарії та харчування українського населення в Австро-Угорщині. Також розкрито діяльність І. Я. Горбачевського на посаді міністра з охорони здоров'я.

У четвертому розділі «Освітнянсько-педагогічна та громадська діяльність академіка І. Я. Горбачевського», який викладено на 60 сторінках тексту роботи, дисертантом досліджено діяльність ученого як педагога, як автора цілої низки підручників з органічної, неорганічної та лікарської хімії, його творчу співпрацю з видатним українським вченим-фізиком Іваном Пулюєм на терені створення Українського вільного університету в Празі та Музею визвольної боротьби українського народу, а також створення благодійного фонду для допомоги українським студентам. Значну цінність має встановлення і висвітлення І. В. Бабічук активної громадської діяльності вченого в часи української революції, його роль у встановленні української державності та обґрунтування внеску І. Я. Горбачевського в утвердженні ролі Наукового товариства ім. Т. Шевченка, зокрема в організації Лікарської комісії в 1898 році

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації.

Зауваження та дискусійні положення.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу І. В. Бабічук, її методологічну, теоретичну та джерелознавчу базу, адекватність отриманих результатів, хочемо висловити деякі міркування, побажання та зауваження щодо змісту роботи:

1. Виходячи з того, що об'єктом дисертаційного дослідження є розвиток біохімічної науки на теренах Європи в кінці XIX – 40-их роках XX ст., на наш погляд було б доцільним зробити в дисертації окремий підрозділ, який розкривав би стан біохімічної науки в Європі у зазначений період часу. Це надало б можливість визначити місце вченого у європейському науковому середовищі.

2. Із назви підрозділу 3.2.2. «Історико-економічний аналіз життя селян та його вплив на харчування селян Східної Галичини кінця XIX – 40-і рр. XX ст.» (с. 106.) незрозуміло, що ж впливає на харчування селян – економічний стан, історичні традиції чи аналіз цих явищ.

3. Також, на нашу думку, бажано було б більш детально висвітити роль І. Я. Горбачевського у створенні української хімічної термінології та його співпрацю з іншими українськими вченими (доктором Володимиром Левицьким, доктором Євгеном Озаркевичем та іншими), що частково розширило б інформаційну цінність роботи.

4. У шостому висновку здобувач вказує на те, що «за сприяння І. Я. Горбачевського при Науковому товаристві ім. Т. Шевченка організовано Лікарську комісію (1898 р.) як першу українську медичну організацію». Але відомо, що статут Харківського медичного товариства був затверджений ще 23 березня 1861 року, а перше засідання відбулося 27 травня цього ж року у м. Харкові. Можливо, автор мала на увазі західні українські землі?

5. У тексті дисертації здобувачка наводить цитати з оригінальних праць Ю. Лібіга і Ф. Веллера (с. 67) та І. Горбачевського (с. 95, с. 96) без посилань на сторінки у цих публікаціях, що є обов'язковим.

6. На жаль дисертанту не вдалося уникнути технічних помилок при оформленні тексту дисертаційного дослідження.

Наявні окремі зауваження не знижують наукової цінності та проблемного значення роботи, не впливають негативно на суть дисертаційної роботи, яка є досконалою за формою та цілісною за змістом. Здобувач продемонструвала необхідні для історика науки риси – цілеспрямованість, творчий підхід, інтуїцію.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України.

Наукові положення, узагальнення та висновки сформульовані в дисертаційній роботі аргументовано, впливають із змісту роботи. Робота виконана на достатньому науково-теоретичному рівні, має чітку та логічну структуру, характеризується широкою фактологічною та ґрунтовною джерельною базою. Дисертантом сформульовано та розв'язано всі наукові задачі й отримано обґрунтовані результати.

Дисертаційне дослідження Ірини Віталіївни Бабічук «Наукова і педагогічна діяльність академіка ВУАН І. Я. Горбачевського в контексті розвитку біохімічної науки (кінець ХІХ ст. – 40-і роки ХХ ст.)» відповідає вимогам, передбаченим пунктом 10 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р., № 567, паспорту спеціальності «історія науки й техніки», а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.07. – «історія науки й техніки».

Офіційний опонент
кандидат історичних наук,
зав. кафедри філософії та
суспільних наук
Харківської державної
зооветеринарної академії

Т. М. Приходько

Підписи Приходько Т. М. засвідчую:

Начальник відділу кадрів ХДЗВА

І. М. Москаленко